

Karl Andersson

Xylografi av Karl Andersson efter teckning av Albert Engström. Tryckt från originalstocken på Galerie Art Silk 150 gr. av Mora Konstförlag & Tryckeri 2004. 210 x 298 mm

Albert Engström och Xylografen

I samband med att Föreningen för Grafisk Konst för 2004 års portfölj valde »träsnitt« som tema, erinrade jag mig en artefakt som skulle kunna vara ett intressant komplement till utgivningen. Denna konstprodukt var en xylografistock i buxbom som den siste xylografen, Karl Johan »Kalle« Andersson, graverat efter en förlaga av Albert Engström.

Med hjälp av föreningens arkivförvaltare Sture Wertsberg hittades trästocken i en liten låda inlåst i ett stort skåp, långt nere i Nationalmuseums katakomber, där för övrigt också en stor del av föreningens 117 år gamla arkiv förvaras. Trästocken visade sig vara i gott tryckbart skick, den dammdes av och lämnades till tryckning hos Mora Konstförlag & Tryckeri i Mora.

En xylografi är facktermen för en trägravymetod (*xylon* = trä på grekiska) som användes flitigt under 1800-talets senare hälft som reproduktionsmetod för bilder till boktryck. Vi har säkert alla sett xylografer utan att egentligen tänka på det. Mest kända är Gustav Dorés bibelillustrationer eller hans bilder till Cervantes *Don Quijote*. Här i Sverige har vi xylografer i bland annat Runebergs *Fänrik Ståls sägner* och Tegnér's *Frithjofs saga*.

Xylografin är en högtrycksmetod av samma slag som linoleum- och träsnitt. Det som utseendemässigt skiljer ett vanligt träsnitt från en trägravyr är att träsnittet vanligen har svart teckning mot en vit botten, och är grövre till sin karaktär än en trägravyr/xylografi som byggs upp av vita mycket tunna linjer mot en svart botten.

En xylograf är en trägravör som översätter en teckning eller ett fotografi eller en annan förlaga till en tryckbar trästock (kliché).

Det vill säga att xylografen graverar in förlagan på en ändträstock av något hårt träslag (buxbom eller körsbär) som sedan trycks som ett boktryck. Verktygen, gravyrsticklarna, är de samma som vid kopparstick, men de slipas dock lite spetsigare eftersom trä ger ett annat motstånd än koppar eller stål. Gravyrtekniken kräver, utöver en konstnärlig blick, goda anlag för precision och tålmod.

Den nu aktuella bilden av Xylografen och Engström användes år 1940 av FfGK i dess *Meddelanden från Föreningen för Grafisk Konst* (nr XIX) som illustration i en fyllig uppsats av Gunnar Jungmarker om »Xylografikonsten i Sverige«. Tillverkningsåret är okänt, men med tanke på upphovsmännens ålder gjordes bilden troligen redan någon gång under 1900-talets två första decennier. Jungmarker och FfGK fick sedan förvärva stocken av Kalle Andersson bara ett par år före dennes död. Stocken är signerad med ALB. ENGSTRÖM på vänster sida, och på höger sida står det K.ANDERSSON. SC (SC = Sculpt = graverat).

Tekniken, xylografi, har tillskrivits den engelske konstnären Thomas Bewik. År 1775 visar han upp sin nya teknik, då han blir pristagare i en tävling för bästa träsnitt, anordnad av The Society for the Encouragement of Art and Manufactures. Rent tekniskt sett var Thomas Bewiks nyhet att, i stället för att som i vanliga träsnitt, skära på plattor av längdträ (i träets fiberriktning) så graverade han med sina gravyrsticklar på tvärträ, på hoplimmade ändträplattor av stenhård buxbom. Med Bewiks nya teknik blev linjerna lika fina och detaljerade i schatteringarna som i kopparsticket. Dock med den viktiga skillnaden att kopparstickets linjer blir svarta i tryck-

et, medan xylografins linjer blir vita mot en svart botten. I Sverige företrädde tekniken främst av Wilhelm Meyer och hans verkstad i Stockholm fram till 1912.

XYLOGRAFEN Kalle Andersson föddes 1853 på Söder i Stockholm. Efter misslyckade skolstudier i Katarina elementarläroverk, men med premium i teckning, antogs han i Konstakademiens principskola där han lärde känna bl.a. Carl Larsson och Anders Zorn. Han anställdes som xylograf vid *Ny Illustrerad Tidning*. 1883 fick han stipendium och for till Paris där han kom att ansluta sig till den livaktiga skandinaviska konstnärskolonin. 1884 graverade han Carl Larssons illustrationer till Anna Maria Lenngrens *Samlade skaldeförsök*, och Carl Larsson blev mycket nöjd med resultatet.

En annan nöjd uppdragsgivare var Föreningen för Grafisk Konst som i 1895 års portfölj hade med en xylografi av Kalle Andersson, ett porträtt av Gustaf Vasa, graverat efter Willem Boys relief i Gripsholms slott. Bladet trycktes för övrigt på just nyssnämnde Wilhelm Meyers verkstad.

Kalle Andersson arbetade nu som egen företagare, men de moderna kemigrafiska reproduktionsmetoderna kom så småningom att göra xylografin och därmed också xylograferna mer eller mindre överflödiga. Han ådrog sig svårartad tbc och ordinerades frisk luft. Blott 38 år gammal, år 1892, började han ett nytt liv och flyttade till Grisslehamn i Roslagen, för att sedan aldrig, utom en enda gång, då i sällskap med Albert Engström, återvända till Stockholm. Ute i skärgården blev han friluftsfanatiker och ägnar sig åt bl.a. vinterbad, abborrmetning, segling och nakenmåleri. Han avled i Grisslehamn 1942.

ALBERT ENGSTRÖM föddes 1869 i Lönneberga socken i Småland, och efter studentexamen studerade han på Valands konstskola i Göteborg, med Carl Larsson som lärare. Albert var en aktiv medarbetare och redaktör i tidskrifterna *Strix* och *Söndagsnisse*, sedermera hopslagna till *Söndagsnisse-Strix*. Han

blev ledamot i Svenska Akademien 1922, och professor vid Kungl. Konsthögskolan 1925–35.

År 1900 flyttade Albert Engström till Grisslehamn där han också byggde sin berömda ateljé vid Ålands hav. Här kom en djup vänskap mellan Albert Engström och Kalle Andersson att växa fram som varade livet ut. Denna vänskap har dokumenterats främst i alla de målningar, teckningar och mustiga berättelser där Albert Engström skildrat Xylografen, eller Yxlografen som lokalbefolkningen kallade honom. Genom

Engströms texter och bilder kom Kalle Andersson att bli en rikskändis under den bekanta pseudonymen *Xylografen*.

Efter det att xylografin försvunnit som en ren reproduktionsmetod så började ett flertal konstnärer att åter intressera sig för tekniken, som nu döptes om till trägravyr för att markera skillnaden mellan reproduktionsbilderna och det fria konstnärliga uttrycket. I Föreningens för Grafisk Konst mångåriga utgivning har ett flertal konstnärer använt sig av tekniken bland andra Maja Fjæstad, Carl Olof Petersen, Harriet Sundström, Tekla Nordström, Waldemar Bernhard, Karin Persson, Harald Sallberg, Sven Ljungberg, Torsten Billman, Eva Stockhaus, Denis Stéen och Petter Zennström.

Jordi Arkö
konstnär